

INLEDNING

En äldre guldfisk svishar förbi ett par småfiskar.

”Hur är vattnet, pojkar?” frågar han.

”Vatten?” frågar de. ”Vad är vatten?”

Guldfiskar ser inte vatten. Guldfiskar ser vad som finns i vattnet, de ser vad som bryts genom vattnet, men jag antar (ja, antar – jag har inte undersökt det tillräckligt noga) att guldfiskar inte ser själva vattnet. Ändå finns det där. Det är deras miljö. Alltomfattande men osynligt. Det formar allt de gör och allt de ser. Men de ser det inte.

Den här bokens argument är följande: Om du är västerlänning – oavsett om du har satt din fot i en kyrka eller inte, om du har sett en bibel eller inte, om du betraktar dig själv som ateist, hedning eller jediriddare – så är du en guldfisk, och kristendomen är det vatten du simmar i.

Eller för att säga samma sak på ett lite annorlunda sätt: Kristendomen är luften vi andas. Den är vår atmosfär. Den är vår miljö, osynlig och samtidigt allt genomsyrande. Så som andliga lärare brukar göra (jag är faktiskt anglikansk präst, så det här är mitt gebit) kommer jag att be dig att *fokusera på din andning*. Det här är en teknik som är gemensam för så många av de stora religiösa traditionerna.

Andliga lärare uppmanar dig inte att börja andas. Den livskunskapen sitter redan i ryggmärgen – 20 000 andetag om dagen – du är en naturbegåvning! Men att lägga märke till sin andning kan

hjälpa en att fokusera. Gör du det nu? Plötsligt har du slagit av på takten. Du är medveten om ditt beroende. Du tar plats i din kropp som en varelse med behov, rytm och energi. Du är medveten om ditt samband med världen omkring dig och din plats i den.

Den här boken liknar en sådan övning. Men i stället för syre talar jag om övertygelser och intuitioner. Vad jag vill att du ska göra är att lägga märke till ditt beroende av miljön omkring dig och din plats i idéernas värld. Här är en chans att slå av på takten och uppmärksamma den djupt kristna atmosfär som du lever i.

”Kristen?” säger du. ”Jag är inte säker på att min värld är särskilt kristen.” Den här boken är till stor del en argumentation för att den är det. Du får själv bedöma hur väl jag lyckas med det, men det här är min tes: Vi är beroende av värden och mål – och sätt att tänka kring värden och mål – som på ett djupgående och distinkt sätt av har formats av Jesusrevolutionen (även känd som ”kristendomen”). Dessa värden har nu genomsyrat allting så pass att vi betraktar dem som allmängiltiga, självklara och naturliga, som luften vi andas.

I de kommande tio kapitlen kommer vi att uppmärksamma det som vi annars vanligtvis tar för givet. Jag hoppas att det ska vara en nyttig övning för alla, oavsett religiös tillhörighet. Här ska jag berätta vad du har att vinna på detta, beroende på från vilket håll du kommer.

PERSPEKTIVET UTIFRÅN – ”DE ICKE-RELIGIÖSA”

”Icke-religiösa” är en växande grupp i det västerländska samhället – de som i en enkät tillfrågas om sin religion och svarar ”icke-religiös”. Kanske tillhör du dem. Du säger: ”Kristendom? Vad var det nu igen?” Du är inte bekant med den kristna läran, men du är tillräckligt intresserad för att öppna den här boken och ta en titt. När du gör det ser du kanske dig själv som en fullkomlig främling för kristen tro. Det första jag vill säga är: var inte så säker på

det. Guldfiskar känner kanske inte till den kemiska sammansättningen av H_2O , men det är ändå en central del av deras liv. På samma sätt gissar jag att du sympatiserar med det som tas upp i de följande kapitlen: jämlikhet, medkänsla, samtycke, upplysning, vetenskap, frihet och framsteg. Inga av dessa värden är självklara, och de är inte heller allmänt utbredda i världens olika kulturer. Varifrån kommer de då, och hur kom de att bli ”luften vi andas”?

Vi kan besvara den frågan med ett ord, med två meningar eller med tio kapitel. Svaret med ett ord är: kristendom. Svaret med två meningar lyder ungefär så här:

Kristendomens extraordinära inflytande visar sig i att du inte ens märker det. Du har redan specifikt ”kristna” åsikter, och att du betraktar dessa värden som naturliga, självklara eller allmängiltiga visar hur djupgående den kristna revolutionen har format dig.

Om du tycker att sammanfattningen på två meningar känns främmande, bisarr, dum eller stötande så är det okej. Jag förväntar mig inte att du omedelbart ska hålla med mig. Jag har mycket arbete framför mig – därav behovet av tio kapitel. Men om du är med på noterna skulle jag vilja ta dig med på en resa från den antika till den moderna världen och från Bibelns början till historiens slut. Jag hoppas att vi ska ha skoj under resans gång, att du ska få en djupare förståelse för de värden som du värnar om och framför allt att du ska inse kraften och djupet hos Jesus och hans revolution. Men innan dess vill jag ta upp en annan typ av invändning.

PERSPEKTIVET FRÅN ANDRA SIDAN – ”DE FÄRDIGA”

Kanske är du bekant med kristendomen men har förkastat den. Du motsätter dig tanken att kristendomen är luften du andas. Du säger: ”Jag har redan testat det. Tretton år i en kristen skola. Nej

tack!” Eller så säger du: ”Jag har studerat kristendomen vid flera tillfällen”. Eller: ”Jag gick tidigare ofta i kyrkan, men det är inte längre något för mig”. Jag tar alla dessa erfarenheter på allvar. Jag kan också respektera skälen till att du kanske känner att kristen tro inte är något för dig. Ändå tror jag inte att du är färdig med kristendomen, lika lite som du är färdig med att andas. Det är inte något som man pekar tillbaka på, *där borta, på den tiden*. Kristendomen är precis som luft så allt genomsyrande att vi inte kan hjälpa att vi är beroende av den, även om vi har invändningar mot den.

Vi kan tycka att kristendomen är ojämlig, grym, tvingande, okunnig, vetenskapsfientlig, begränsande eller bakåtsträvande. Det är i själva verket en ganska vanlig lista över invändningar mot den kristna tron, och ibland är de befogade. Men jag valde inte dessa sju invändningar på måfå. Jag vände helt enkelt på de sju centrala värden som utgör kärnan i den här boken. Anledningen till att dessa sju anklagelser biter är att vi innerst inne tror på de sju värdena. Våra problem med kristendomen (och vi har alla problem med den, särskilt kristna!) visar sig vara *kristna* problem.

Om du känner att du är ”färdig” med kristendomen vill jag ta din kritik på större allvar, inte mindre. Jag vill att du ska ta dig an svårigheterna och gå i närkamp med dem, eftersom du genom att ta till dig dessa normer mycket väl kan närma dig kärnan i den kristna tron. I slutet av boken hoppas jag kunna visa dig några positiva steg framåt, inte för att förminska eller avfärda din kritik utan för att sätta in den i ett sammanhang.

Det finns också en tredje typ av läsare som jag är intresserad av.

PERSPEKTIVET INIFRÅN – ”DE REDAN VUNNA”

Kanske är du kristen och ser ut över en väldigt splittrad värld. Du undrar hur vi hamnade här, vart vi är på väg och om din tro – som bygger på så gamla källor – kan hjälpa oss att förstå allt detta i dag.

Jag vill uppmuntra dig att inse att det som vi bevittnar i världen är de pågående omvälvningarna av Jesusrevolutionen – en revolution som förutsagts, förkunnats och drivits fram ur historiens djup och som vi upplever till vardags. Genom att följa utvecklingen av denna revolution hoppas jag att du kommer att stärkas i din tro och uppmuntras att dela med dig av den. Jesus Kristus är inte någon perifer angelägenhet för några få andligt intresserade. Han är historiens herre, och i honom får våra liv, våra övertygelser, våra seder och bruk och vår värld mening.

VAD DU KOMMER ATT FINNA

Här är resan som jag vill ta dig med på. Först vill jag visa dig att luften vi andas är speciell. För att göra det måste vi lämna vår bekanta miljö. Jag hade ingen aning om hur ljuvligt Australien lukade förrän jag lämnade landet. Eukalyptusträden sprider väldoft i luften, men jag märkte det aldrig förrän jag hade tillbringat flera år utomlands. Nu när jag flyger tillbaka till Sydney är det den varma, väldoftande luften som jag först lägger märke till. I nästa kapitel vill jag ta oss ut ur det välbekanta och placera oss i den antika världen – en värld som ännu inte påverkats av kristendomen. Vi kommer att lägga märke till de djupgående skillnaderna i kultur, antaganden, övertygelser, intuitioner och ideal. Varje föreställning om att våra moderna, liberala åsikter är självklara, naturliga eller allmängiltiga måste bemötas med det faktum att man i resten av världen och resten av historien har hyst helt andra åsikter. Som författaren L P Hartley uttryckte det: ”Det förflutna är ett främmande land: saker och ting görs annorlunda där”.

Därefter kommer vi att identifiera några viktiga milstolpar i utvecklingen av den kristna berättelsen genom att utforska sju värden som är centrala för det moderna perspektivet:

Jämlikhet: Vi tror att varje medlem av mänskligheten har samma moraliska status, oavsett ställning, ras, religion, kön eller sexualitet.

Medkänsla: Vi tror att ett samhälle ska bedömas efter hur det behandlar sina svagaste medlemmar.

Samtycke: Vi tror att de som har makt inte har rätt att tvinga sin vilja på andra.

Upplysning: Vi tror på utbildning för alla och dess förmåga att förändra ett samhälle.

Vetenskap: Vi tror på vetenskapen och dess förmåga att hjälpa oss att förstå världen och förbättra våra liv.

Frihet: Vi tror att människor inte kan ägas och att var och en av oss bör ha kontroll över sitt eget liv.

Framsteg: Vi tror på moralisk förbättring på sikt och att vi bör fortsätta att reformera samhället bort från historiska illgärningar.

Bokens kärna utgörs av dessa sju kapitel. I stora drag kommer vi kapitel för kapitel att röra oss från Bibelns början fram till i dag: från Första Moseboken till George Floyd. Kapitlet om jämlikhet presenterar undervisning från Bibelns början (Gamla testamentet). Kapitlet om medkänsla utforskar Jesus från Nasaret och hans ankomst (Nya testamentet). Kapitlet om samtycke följer den tidiga kyrkan och dess moraliska revolution. Kapitlet om upplysning skisserar en del av utvecklingen mellan Roms fall (410 e Kr) och den protestantiska reformationen på 1500-talet. Kapitlet om vetenskap ägnas till stor del åt grundarna av den moderna vetenskapliga metoden (1500- och 1600-talet). Kapitlet om frihet utforskar avskaffandet av den transatlantiska slavhandeln och dess efterdyningar (1700- och 1800-talet). Slutligen tittar vi i kapitlet

om framsteg på 1900-talet – på dess moraliska monster, som Hitler, och dess moraliska hjältar, som Martin Luther King.

VAD DU INTE KOMMER ATT FINNA

Du märker kanske på ovanstående utkast att min berättelse är mycket västerländskt inriktad. Det beror absolut inte på att ”väst är bäst”. Så är det inte. Under vår resa kommer vi att bevittna en del fasansfull ondska. Även ”framgångarna” är minst sagt blandade. Vi bör också vara medvetna om att den kristna historien är mycket mer global till sin karaktär än vad vi förmedlar här. Långt innan den europeiska kristendomen blev en kraft att räkna med hade tron spritt sig söderut (Etiopien var ett av världens första kristna länder) och österut (det bysantinska riket var en tusenårig kristen civilisation som på många sätt överglänste sin ”lillebror” i väst).

I dag är kristendomen det mest mångfacetterade sociologiska fenomen som världen någonsin skådat. Ungefär en fjärdedel av de kristna bor i Central- eller Sydamerika, en fjärdedel i Afrika och en fjärdedel i Europa, och den sista fjärdedelen är ganska jämnt fördelad mellan Nordamerika och Asien. Dessutom kommer den här fördelningen att göra att tyngdpunkten förskjuts söderut och österut. Till exempel har den kristna tillväxttakten i Kina uppskattats till 10% per år under de senaste 40 åren. Om den takten fortsätter kommer det att finnas fler kristna i Kina än i USA år 2030. Kristendomen är *inte* ett västerländskt fenomen.¹

1 ”År 2010 fanns ungefär en fjärdedel av världens kristna i Europa (26%), en fjärdedel i Latinamerika och Karibien (25%) och en fjärdedel i Afrika söder om Sahara (24%). Ett betydande antal kristna bor också i Asien och Stillahavsområdet (13%) och Nordamerika (12%).” Pew Research Center: *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*. <<https://www.pewforum.org/2015/04/02/christians/>>. Hämtad den 25 okt 2021. Se även Antonia Blumberg, ”China on Track to Become World’s Largest Christian Country by 2025, Experts Say”, *Huffpost*, den 22 apr 2014, <http://www.huffingtonpost.com/2014/04/22/china-largest-christiancountry_n_5191910.html>. Hämtad den 25 okt 2021.

Varför har då den här boken fokus på västvärlden? Av två skäl. För det första har västvärlden utan tvekan haft en enorm global påverkan, på gott och ont (och oroa dig inte – vi kommer att titta på det som är sämre också). Inom min egen gren av kristendomen ingår jag till exempel i den världsvida anglikanska ”gemenskapen” (världens tredje största kyrkogemenskap). Alla dessa kyrkor har sina rötter i Church of England och dess särpräglade historia, och ändå är den genomsnittliga anglikanen i världen i dag en svart tonårsflicka från Nigeria.² (Nigeria har förresten fler anglikaner än Storbritannien har invånare.) Jag som växte upp i det avlägsna Australien och den nigerianska tonåringen som växte upp i Lagos ingår i samma andliga släkträd med rötter över hela världen. Att utforska den västerländska historien innebär inte att bortse från den globala historien utan att bidra till den.

Det andra skälet till att den här boken har ett västerländskt fokus är att jag till stor del skriver för en engelsktalande publik (främst i Storbritannien, USA och Australien). Jag skriver om luften jag andas, och jag antar att det är samma sorts luft som du andas. Det finns andra atmosfärer, men om vi ska ”fokusera på vår andning” måste vi börja där vi är.

Något annat som du kanske märker av bokens form är dess ore-gelbundna tidslinje. Vissa kapitel omfattar ett årtusende eller mer, andra bara ett århundrade. Det beror på att jag är mer angelägen om att förmedla de sju värdena än att följa en kronologi. Jag har min bakgrund inom filosofi och teologi. Jag är mer av en ”idé-människa”, och det här är en relativt kort bok. För den som vill fördjupa sig kan jag rekommendera några viktiga välunderbyggda arbeten som har bidragit till min egen förståelse:

2 *Communities of Faith in Africa and the African Diaspora*. Red av Casely B Essamah och David K Ngaruiya (Pickwick Publications, 2014), s 321.

- För mer om jämlikhet: *Inventing the Individual* av Larry Siedentop
- För mer om medkänsla: *Destroyer of the Gods* av Larry Hurtado
- För mer om samtycke: *From Shame to Sin* av Kyle Harper
- För mer om upplysning: *The Light Ages* av Seb Falk
- För mer om vetenskap: *The Warfare Between Science and Religion: The Idea That Wouldn't Die*, redigerad av Jeff Hardin
- För mer om frihet: *In the Image of God* av David Brion Davis
- För mer om framsteg: *Protestants* av Alec Ryrie

För att få en historisk överblick rekommenderar jag bland andra dessa böcker:

- *Dominion* av Tom Holland
- *Atheist Delusions* av D B Hart
- *Boken som förändrade allt* av Vishal Mangalwadi
- *The Triumph of Christianity* av Rodney Stark
- *Bullies and Saints* av John Dickson
- *The Weirdest People in the World* av Joseph Henrich

Dessa historiker, forskare och sociologer kommer vare sig de är kristna eller inte (oftast är de *inte* det) fram till samma spännande slutsats, nämligen att våra moderna, västerländska värden är *WEIRD* – säregna. Joseph Henrich, en av ovanstående författare, myntade akronymen tillsammans med andra samhällsvetare för att beskriva det märkliga med våra moderna antaganden. Vårt utmärkande synsätt i väst kan betraktas som en avvikelse i världshistorien. Den har uppstått i kulturer som är västerländska (*Western*), utbildade (*Educated*), industrialiserade (*Industrialised*), rika (*Rich*) och demokratiska (*Democratic*). Vad Henrich (och de andra författare som räknas upp ovan) sedan säger är att det är kristendomen som är orsaken till denna skillnad. Det är otve-

tydligt så att den *egendomliga* västvärlden har sina rötter i Jesusrevolutionen.

I slutet av boken finns två kapitel som tänker igenom konsekvenserna av allt detta. Kapitel 9 diskuterar den situation som västvärlden befinner sig i. Kapitel 10 behandlar hur Bibeln har kartlagt denna utveckling i förväg. Slutligen drar jag några lärdomar för såväl de icke-religiösa och de färdiga som för de redan vunna.

Men först ska vi börja med att besöka det främmande land som kallas det förflutna. Låt oss utforska de tankar och ståndpunkter som fanns i den antika världen innan kristendomen gjorde sitt intåg. Ur en troendes synvinkel var det som en lång natt före juldagen.